تربیت دینی و جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات

(نشر دوم)

نگارنده

دکتر سیدمهدی سجادی
عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

۱٤۰۰

سرشناسه: سجادی، سید مهدی، ۱۳٤۲ –
عنوان و نام پدیدآور: تربیت دینی و جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات/ نگارنده سیدمهدی سجادی؛
ویراستار ادبی و فنی الهام رضانژاد
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه تربیت مدرس، مرکز نشر آثار علمی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: و، ۱۵۰ ص.: جدول.
فروست: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس؛ شماره انتشار ۲۰۳.
شابک: 978-600-7589-35-9
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: واژه‌نامه.
یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۱۵] – ۱۲۲.
یادداشت: نمایه
موضوع: تعلیمات دینی موضوع: Religious education
موضوع: تکنولوژی اطلاعات و جهانی‌شدن موضوع: Information technology and globalization
موضوع: آموزش و پرورش موضوع: Education
موضوع: تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات
موضوع: *Information and communications technologies
شناسه افزوده: رضانژاد، الهام، ۱۳۵۱ –، ویراستار
شناسه افزوده: دانشگاه تربیت مدرس. مرکز نشر آثار علمی
شناسه افزوده: Tarbiat Modares University. TMU Press
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ٤ت۳س/BL٤۲
رده‌بندی دیویی: ۲۰۷/۵
شماره کتابشناسی ملی: ٤٦۱۲۵۷۷

تربیت دینی و جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات
نگارنده: سید مهدی سجادی
ویراستار ادبی و فنی: الهام رضانژاد
طراح جلد: سید نجم‌الدین امیرشاه کرمی
حروفچینی: فرشته نجفی
شماره انتشار: ۲۰۳
شماره پیاپی: ٤٤۲
تاریخ انتشار: ۱٤۰۰
شمارگان: ۵۰۰
شابک : ۹۷۸-٦۰۰-۷۵۸۹-۳۵-۹   ٩٧٨-٦٢٢-٨٣٧٦-٠٨-٠5ĔîĊýÿ¾¤îõv ì zwÉ
ناشر: انتشارات دانشگاه تربیت مدرّس
نوبت نشر: دوم
کارشناس اجرایی: فاطمه طالبی
ناظر چاپ: مصطفی جانجانی
لیتوگرافی: ایران گرافیک
چاپ و صحافی: قشقایی
مرکز پخش: تقاطع بزرگراه‌های آل‌احمد و دکتر چمران،
انتشارات دانشگاه تربیت مدرّس، صندوق پستی:۳۱۸ –۱٤۱۱۵
تلفن:۸۲۸۸۳۰۹٦ **دورنگار:**۸۲۸۸۳۰۳۲
سامانه فروش: pub.modares.ac.ir

صحت مطالب کتاب برعهدهٔ نگارنده است.

تمام حقوق این اثر برای مرکز نشر آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس محفوظ است و تکثیر کتاب به هر روشی بدون اجازه کتبی ناشر موجب پیگرد قانونی می‌شود.

تقدیم به

روان پاک مادرم که با نگاه دوراندیشانه خویش راه ناهموار علم آموزی و بالندگی را بر

من هموار نمود.

فهرست مطالب

پیشگفتار نگارنده ..... ج

فصل اول: برابری دانش با اطلاعات و تربیت دینی ۱

مقدمه ۱

دین و تربیت دینی ۲

دانش و اطلاعات ۸

ویژگی‌های اساسی دانش و اطلاعات ۱۳

برابری دانش با اطلاعات: چالش‌ها ۱۴

نتیجه‌گیری ۲۴

فصل دوم: فضای ریزوماتیک و تربیت دینی ۲۶

مقدمه ۲۶

اینترنت به‌عنوان ریزوم ۲۷

تعلیم و تربیت دینی در فضای ریزوماتیک ۳۴

۱- بازنمایی دینی در فضای ریزوماتیک ۳۵

۲- سلسله مراتب دینی در فضای ریزوماتیک ۴۳

۳- انضباط دینی در فضای ریزوماتیک ۴۶

نتیجه‌گیری ۵۰

فصل سوم: یادگیری‌های ابرمتنی و تربیت دینی ۵۲

مقدمه ۵۲

متن و ابرمتن ۵۳

ابرمتن، آغاز، مرکز و پایان ندارد ۵۷

ابرمتن تمایز و جدایی نگارنده و خواننده را از بین می‌برد ۵۷

ابرمتن، متغیر و سیال است ۵۷

ابرمتن، مشارکتی است ۵۷
ابرمتن، غیرسلسله مراتبی، و دمکراتیک است ۵۷
ابرمتن و فرایند تعلیم و تربیت دینی ۵۸
نتیجه‌گیری ٦۸

فصل چهارم: جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات و رویکردهای تربیت دینی ٦۹
مقدمه ٦۹
نسبت جهانی شدن و تربیت دینی ٦۹
جهانی شدن تربیت دینی ۷۵
۱- اهداف ۸۲
۲- برنامه درسی ۸٦
۳- روش‌ها و معلم ۸۹
نتیجه‌گیری ۹۲

فصل پنجم: مدل تربیت دینی ۹۳
مقدمه ۹۳
بخش اول: چالش‌ها در یک نگاه ۹۷
بخش دوم: عناصر مدل مطلوب تربیت دینی ۹۸
۱- اهداف و ویژگی‌های آن ۹۸
۲- محتوی و ویژگی‌های آن ۱۰۰
۳- روش‌ها و رویکردهای آموزش و یادگیری ۱۰٤
٤- اصول ۱۰۷
۵- ارزیابی ۱۱۰
٦- چهارچوب مفهومی ۱۱۱

فهرست منابع ۱۱۵

واژه‌نامه فارسی به انگلیسی ۱۲۳

واژه‌نامه انگلیسی به فارسی ۱۲۹

نمایه ۱۳۵

پیشگفتار نگارنده

تأثیر جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات بر موضوعات اجتماعی، به‌ویژه تربیت، انکارناپذیر است. در این میان، تربیت دینی با بیشترین تأثیر چالش برانگیز جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات روبه‌رو است. براساس یافته‌های پژوهشی، و علمی مرتبط با موضوع، این حقیقت آشکار شده است که جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان یک فرایند، سه جنبه دارد: جنبه معرفت‌شناختی[1]، جنبه روش‌شناختی[2] و درنهایت جنبه مربوط به محتوی و متن.[3] براساس این سه جنبه، جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات بعضی چالش‌ها و پیامدهایی را برای موضوعات و مسائل تربیتی به‌ویژه مسائل مربوط به تربیت دینی فراهم می‌کند.

چنان‌که گفته شد، جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات (با عنایت به جنبه معرفت‌شناختی خود) با گستراندن و تسریع جریان انتقال اطلاعات[4]، جایگاه و نقش واقعی دانش[5] را تحت تأثیر قرار می‌دهد و درنتیجه دانش را با اطلاعات همسنگ و هم‌ارزش می‌کند. همسنگی و برابرسازی[6] دانش با اطلاعات، یا شکستن رابطه عمودی و خطی بین دانش و اطلاعات (که عمده نظریه‌های مدرن مربوط به دانش و اطلاعات

---

1. Epistemological
2. Methodological
3. Textual
4. Information
5. Knowledge
6. Equalization

بر آن استوارند)، خود چالش‌هایی را برای فرایند تربیت دینی که به‌نوعی به جایگاه متمایز و متعالی دانش (دانش به‌عنوان امری متعالی و برتر از اطلاعات) تکیه می‌زند، ایجاد می‌کند.

در فصل اول به تأثیر برابری دانش با اطلاعات بر کیفیت فرایند تربیت دینی اشاره خواهد شد. ملاحظات روش‌شناختی، جنبه دوم جهانی شدن تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات محسوب می‌شود. اینترنت از عناصر اصلی ملاحظات روش‌شناختی روند جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات است که در حیطه روش‌های آموزش و یادگیری نقش حیاتی و منحصر به‌فرد را بازی می‌کند. رواج اینترنت، در واقع به‌معنی تغییر در فضاهای روش‌شناختی سنتی است که بر فرایندهای تربیتی غلبه یافته‌اند و همچنین به‌معنی ایجاد فضای جدید روشی؛ همچون فضای ریزوماتیک[1] در حوزهٔ روش‌شناسی تربیتی است. اینترنت به‌عنوان یک ریزوم (براساس ویژگی‌های ریزوم به‌عنوان یک روش)، چالش‌هایی را برای شیوه‌های سنتی و رایج تربیت دینی ایجاد می‌کند که در فصل دوم به آن می‌پردازیم. جنبهٔ دیگر جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات یا تکنولوژی اطلاعات خلق فضاهای یادگیری ابرمتنی[2] به‌جای یادگیری منحصر به متن[3] در حوزه تربیت دینی است، که البته خود به چالش‌هایی در زمینه فرایند تعلیم و تربیت دینی صرفاً مبتنی بر متن مکتوب منجر خواهد شد. این موضوع نیز در فصل سوم بررسی می‌شود.

براساس آنچه در فصل‌های پیشین به‌آن اشاره خواهد شد، در فصل چهارم، نگارنده تلاش می‌کند رویکردهای تربیت دینی را که متناظر و متناسب با پیامدهای

---

۱. ریزوم(Rhizome) استعاره‌ایی گیاه‌شناختی است که برای اولین‌بار ژیل دلوز فیلسوف پساساختارگرای فرانسوی به‌منظور تبیین دیدگاه فلسفی و معرفت‌شناختی خود از آن استفاده کرده است. ریزوم به‌نوعی گیاه رشد یابنده اشاره می‌کند که به‌صورت افقی و در سطح وسعت می‌یابد، به‌نحوی که یافتن ریشه و مرکز اصلی و مسیر رشد آن دشوار است. این مفهوم در مقابل مدل رشد درختی – شاخه‌ای(Tree-arborescent) قرار دارد.

2. Hyper-text

3. Text

چالش‌برانگیز جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات است، مورد بررسی و درنهایت نیز رویکرد مختار خود را تجزیه و تحلیل کند. درواقع سؤال اصلی که در این فصل طرح می‌شود، ناظر بر رویکردهایی از تعلیم و تربیت دینی است که فقط تحت تأثیر پیامدهای جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات و از منظر اقتضائات آن (در چشم‌انداز جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات) موضوعیت می‌یابند. هدف از بررسی این موضوع نیز یافتن رویکرد منطقی مواجهه با چالش‌های منفی جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات و پاسخ به چالش‌های مثبت آن است. در این فصل، عناصری از رویکرد مختار همچون اهداف، روش‌ها و برنامه درسی و ویژگی‌های آن‌ها متناظر با تأثیرات جهانی شدن اطلاعات و ارتباطات بررسی می‌شود. در فصل پنجم نیز مدل مطلوب تعلیم و تربیت دینی را با ویژگی‌های عناصر آن بررسی و تجزیه و تحلیل می‌کنیم.

تجربه تقریباً دو دهه تدریس در دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه‌های دیگر کشور، همچنین انجام پژوهش‌های متعدد درباره نظریه‌ها، مدل‌ها، مسائل و چالش‌های مرتبط با تربیت دینی این حقیقت را برای نگارنده آشکار کرده است که در عین اینکه تربیت دینی به مقوله‌ایی پر سر و صدا و جذاب در عرصه سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های نهادهای متولی تربیت دینی از جمله آموزش و پرورش و آموزش عالی تبدیل شده است، امّا متأسفانه روند شناسایی بسترها و زمینه‌های واقعی آسیب‌زا برای تربیت دینی چندان موفقیت‌آمیز نبوده است. یکی از این زمینه‌ها، رشد فزاینده و جهانی فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات است که سهم بسزایی در به چالش کشیدن مقوله تربیت دینی دارد. در واقع کمتر می‌توان پژوهش‌هایی یافت که در آن به مقوله تربیت دینی و چالش‌های مرتبط با آن از منظر فناوری اطلاعات و ارتباطات پرداخته شده باشد. در این کتاب ضمن بررسی سه بعد اساسی فناوری اطلاعات و ارتباطات؛ بعد معرفتی، بعد روشی و بعد محتوایی، تلاش می‌شود پیامدها و اثرات چالشی این ابعاد سه‌گانه بر تربیت دینی بررسی شود، و در نهایت به فرایند و مدلی از تربیت دینی اشاره می‌شود که با مواجهه منطقی و معقول با واقعیات و اقتضائات جهانی‌شدن فناوری

اطلاعات و ارتباطات، از مصونیت بیشتری در برابر چالش‌های ناشی از گسترش فناوری مذکور برخوردار خواهد بود. امید آنکه این کتاب دریچه و زاویه‌ای نـو و متفـاوت بـه روی پژوهشگران و علاقمندان به حوزه تربیت دینی به‌ویژه دانشجویان بگشاید.

سید مهدی سجادی
گروه تعلیم و تربیت
دانشگاه تربیت مدرس